

land's Geestesmerk' een spanning tussen woord en daad.¹⁰²) Ondanks alle sober- en burgerlijkheid die de Nederlanders volgens hem zo kenmerkten, moest Huizinga tot zijn eigen ergernis eveneens gewag maken van hinderlijke nationale gebreken, zoals 'de vrijdom der baldadigheid' en 'het gemis aan publieke wellevendheid'. Decennialang hameren op ingetogen en zedelijk handelen, hadden daar blijkbaar weinig aan kunnen veranderen.

NOTEN

1) Hildebrand, 'Genoegens smaken', in: Idem, *Camera Obscura* (11de druk; Haarlem 1877) 98-102.

2) G.H. Jansen, *Een roes van vrijheid. Kermis in Nederland* (2de druk; Meppel 1987) 91-92.

3) P. de Rooy, 'Burgers en arbeiders', *Theoretische Geschiedenis* 20 (1993) 49-55.

4) Willem Frijhoff, 'Ten geleide. Publieke beschavingsoffensieven in de vroegmoderne tijd', *Volkskundig Bulletin* 11 (1985) 93-101; C.A. Davids, 'Aristocraten en juristen, financiers en feministen. Het beschavingsoffensief van de dierenbeschermers in Nederland vóór de Eerste Wereldoorlog', *Volkskundig Bulletin* 13 (1987) 157-200.

5) Vgl. John Helsloot, *Vermaak tussen beschaving en kerstening. Goes 1867-1896* (Amsterdam 1995) 5.

6) Frans Groot, [bespreking van Helsloot, *Vermaak tussen beschaving en kerstening*], *Volkskundig Bulletin* 22 (1996) 108-110, aldaar 110.

7) Helsloot noemt het begrip beschavingsoffensief een 'bruikbare metafoor om culturele processen in de tweede helft van de negentiende eeuw in kaart te brengen'. Vgl. Helsloot, *Vermaak*, stelling 1.

8) Helsloot, *Vermaak*, 4 en 433-434.

9) Groot, [bespreking Helsloot], 110.

10) W.W. Mijnhardt, *Tot heil van 't mensdom. Culturele genootschappen in Nederland, 1750-1815* (Amsterdam 1988) 293-294.

11) John Helsloot, 'De paradox van Jan Blokker: Structuur en proces van beschavingsoffensieven, 15e-19e eeuw', in: Don Kalb en Sytze Kingma ed., *Fragmenten van vermaak. Macht en plezier in de 19de en 20ste eeuw* (Amsterdam 1991) 9-24, aldaar 9-10 en 19.

12) Bernard Kruithof, 'De deugdzame natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tussen 1784 en 1860', *Symposion* 2 (1980) 22-37, aldaar 26 en 35. Dit artikel is tevens opgenomen in Kruithofs dissertatie: *Zonde en deugd in domineesland. Nederlandse protestanten en problemen van opvoeding. Zeventiende tot twintigste eeuw* (Groningen 1990).

13) De Rooy, 'Burgers', 49.